

Berättelsens makt

Vi lever av berättelser, vi lever också i dem. På ett eller annat sätt lever vi de berättelser som inplantats i oss tidigt eller längs vägen, eller de berättelser vi själva inplantat – medvetet eller omedvetet – i oss själva. Vi lever de berättelser som antingen ger våra liv mening eller förnekar livet genom sin meningslöshet. Om vi förändrar de berättelser vi lever efter, kan vi kanske förändra våra liv.

SÅ SKRIVER DEN nigeriansk-brittiske författaren Ben Okri (1997:46) och belyser därmed berättelsernas dubbelhet: vi skapar berättelser, men vi formas också av dem. Berättelser är både verktyg och villkor för identitet. Det är lockande att läsa in Okris egen livsberättelse i dessa korta ord: han växte upp med ena foten i Nigeria i inbördeskrigets skugga och den andra i Storbritannien, och berättandets meningsskapande kraft fick sannolikt tidigt en plats i hans liv. Liksom Okri omformar människor ständigt sina livsberättelser genom att återberätta, omvärdera och rekonstruera sina erfarenheter – en process som pågår genom hela livet.

Berättelser manifesterar den sociologiska dialektiken mellan aktör och struktur. De fungerar som redskap genom vilka aktören aktivt skapar mening och orienterar sig i världen. Att berätta är inte att passivt återge erfarenheter, utan att handla – ett sätt att tolka, ordna och ge form åt sitt liv. Som Catherine Riessman (2008) påpekar är det genom berättelsen som aktören ordnar sina erfarenheter i tid och rum och därigenom skapar ett sammanhang som gör det möjligt att förstå händelser som annars skulle framstå som fragmentariska eller kaotiska.

Individen framträder här som en reflexiv och socialt situerad aktör som i samspel med andra tolkar, omförhandlar och iscensätter sin identitet (Mead 1934). Genom symboliska handlingar och det gemensamma berättandet formas självförståelsen – inte som något givet, utan som en pågående process. Identiteten blir till i mötet mellan egna berättelser och andras respons på dem.

Paul Ricoeurs (1984) begrepp ”narrativ identitet” fångar in denna rörelse: människans jag formas genom berättelser som väver samman dåtid, nutid och framtid till en meningsfull helhet. Denna helhet är dock aldrig slutgiltig, utan ständigt öppen för omtolkning. Som Andrew Sayer (2011) uttrycker det bör människan inte förstås som en statisk *human being*, utan som en *human becoming* – en varelse i ständigt vardande, både formad av strukturer och i stånd till handling. Vi är aldrig helt fria, men heller aldrig helt bundna.

Genom berättelser agerar människor i relation till sin omvärld, tolkar normer och skapar alternativa sätt att förstå sina liv. Samtalet och den gemensamma berättelsen blir

arenor där identitet förhandlas, erkännande söks och mening samskapas. Människan framstår därmed som en berättande och tolkande aktör som genom språket formar sin plats i den sociala verkligheten.

Samtidigt är berättelser alltid inbäddade i och formade av sociala och kulturella strukturer – språk, normer, institutioner och historiska processer. De tar form i interaktion med andra, men också inom de ramar som samhällets kollektiva system tillhandahåller. Varje personlig berättelse bär därmed spår av kollektiva narrativ som påverkar hur världen uppfattas och tolkas. Dessa kollektiva berättelser fungerar som tolkningsramar som anger vad som är möjligt att säga och göra. De formar föreställningar om moral, kön, klass, etnicitet och tillhörighet, och skapar därigenom gränser för det socialt tänkbara. Som Margaret Somers (1994) framhåller är berättande en social praktik där makt, erkännande och tillhörighet står på spel. Vilka som tillerkänns rätten att berätta – och vilka berättelser som får legitimitet – handlar inte enbart om innehåll, utan också om maktförhållanden som reglerar berättelsernas cirkulation och trovärdighet.

Med Anthony Giddens (1984) struktureringsteori kan detta förstås som ett ömsesidigt förhållande mellan struktur och handling: kollektiva berättelser fungerar som strukturer som både begränsar och möjliggör mänskligt handlande. Samtidigt är dessa berättelser ständigt föremål för omförhandling genom aktörers berättande. Berättelser är därmed en del av den struktureringsprocess under vilken social ordning reproduceras och förändras.

Pierre Bourdieus (1991) begreppsliga ramverk belyser dessutom hur berättelser cirkulerar inom samhälleliga fält präglade av ojämn fördelning av makt, status och symboliskt kapital. De dominerande berättelserna – om nationen, framgång, kön eller normalitet – fungerar som normativa referenser som formar människors självförståelse och sociala identitet, ofta utan att de uppfattas som berättelser. Samtidigt uppstår motberättelser bland marginaliserade grupper, där berättandet blir en kollektiv handling som syftar till att omstrukturera betydelser och ifrågasätta den rådande hegemonin.

Berättelser verkar därmed både frigörande och begränsande. De kan skapa gemenskap och mening, men också reproducera ojämlikhet och exkludering. Ett sociologiskt perspektiv på berättelser handlar därför inte enbart om att analysera deras innehåll, utan också om att undersöka hur vissa strukturella villkor gör vissa berättelser möjliga och andra otänkbara samt hur berättandet i sig bidrar till struktureringen av samhället.

Detta nummer innehåller fyra artiklar som på olika sätt belyser berättelsens sociologiska dimensioner – från individens reflexiva meningsskapande till de strukturella ramar som formar kollektiva berättelser.

I den första artikeln, "Narrativ identitet över generationsgränser. Föräldrars berättande som socialiserande process", utforskar Christoffer Hornborg hur narrativ identitet skapas över generationsgränser. Med hjälp av gemensamma intervjuer med föräldrar och deras barn undersöks hur föräldrar konstruerar berättelser om sig själva i interaktion med sina barn. Medan föräldrarna betonar individuell självbestämmanderätt och vikten av att inte påverka hur deras barn formar sin livsbana, visar Hornborg hur deras berättelser om sina egna livsval förmedlar värderingar, sociala förväntningar

och moraliserande teman. På detta vis blir berättelser ett analytiskt redskap för att förstå hur meningssammanhang formas och förmedlas mellan generationer som ett instrument för uppfostran. Vidare ger berättelserna insyn i den normering som sker i interaktionen mellan förälder och barn: inte som överföring av information, utan som en gemensam berättelseproduktion i skapandet av både individens och familjens berättelse.

Om den första artikeln handlar om individens berättelse i relation till familjen, så handlar den andra snarare om individens relation till en platsspecifik samhällsgrupp. Mikael Holmqvist skriver i "Näringslivseliterna i Djursholm och meritokratin" om hur näringslivseliterna uppfattar sig själva genom sina berättelser om hur det är att växa upp i detta område. En vanlig föreställning bland dem är att deras privilegier är välförtjänta då de har studerat flitigt, arbetat hårt, levt hälsosamt, varit företagsamma samt varit produktiva och ansvarstagande för sig själva och sin omgivning. Dessa meritokratiska värden framträder dock inte alltid så tydligt vid observation av deras livsföring. Holmqvist diskuterar föräldrars påverkan på lärare, fusk med skolresultat och den "entreprenöriella" förmågens stora betydelse vid betygsättning och "meritering". Med hjälp av självframställning och livsföring försöker näringslivseliterna anpassa berättelsen om meritokratin till sina egna förmågor och intressen.

I den tredje artikeln, "Bilderna av landsbygden de senaste 50 åren", utforskar Sara Löwgren den nationella berättelsen om landsbygden. Löwgren, som tar fasta på den etablerade berättelsen om den svenska landsbygden som antingen idyllisk och innovativ eller övergiven och bakåsträvande, har studerat hur landsbygden har framställts i statliga utredningar mellan 1970 och 2017. Det är alltså statens berättelse om landsbygden som här genomlyses. Hon identifierar dels problem som funnits länge, dels sådant som är nytt eller bara fanns en kort tid. Bland annat visar artikeln hur tillväxtnormen kommit att bli en förgivettagen utgångspunkt för framställningen av landsbygd i den storpolitiska diskursen. Inom ramen för den etablerade berättelsen om tillväxt visar Löwgren hur frågor kopplade till klimatförändringar passas in. Industrier för klimatomställning ses som ett nytt och lovande sätt att skapa tillväxt på landsbygden, och därtill också som ett sätt för landsbygden att tjäna som resursbas och motor för hela Sveriges ekonomi.

I den fjärde och avslutande artikeln riktas uppmärksamheten mot den vetenskapliga berättelsen om en av sociologins främsta pionjärer. Mohammad Javad Esmaili och Mehdi Fazlali Dastjerdi återvänder till Max Webers klassiska verk för att undersöka värdenas betydelse inom vetenskaplig forskning. I artikeln "The Role of Values in the Selection and Formulation of Scientific Problems: A Reconstruction of Max Weber's Approach" diskuterar författarna Webers syn på problematiseringens logik, vilken enligt hans mening grundas i fenomenens relevans i förhållande till värden. Samtidigt påpekar de att Weber i sina analyser inte fullt ut behandlar de faktorer och drivkrafter som påverkar valet och utformningen av forskningsämnen. Esmaili och Fazlali Dastjerdi återvänder därför till Weber med ambitionen att analysera vilka metodologiska implikationer som personlighet, yrkeskall, bildning och ansvarsetik får för den värde-laddade karaktären av det vetenskapliga problemurvalet.

I detta nummer publiceras, förutom artiklarna, en recensionsessä av Carl-Göran Heidegren med titeln "Social theory, history, theory of society", samt sex recensioner som tillsammans belyser hur samhällliga och vetenskapliga berättelser formas, förhandlas och omskapas inom sociologins fält. Aida Alvinus recenserar Lewis Cosers klassiska verk *Giriga institutioner. Sociologiska studier av totalt engagemang*, som nu finns i svensk översättning. Jonas Bååth tar sig an Mikael Klintmans *Framing: The Social Art of Influence*, och Tobias Olofsson skriver om Alexandra Franzéns *Sanningen skall göra er fria. Spionskandaler från Pentagonrapporten till nutid*. Carl-Göran Heidegren återkommer även som recensent med en text om Olof Hallonstens *Vägen ut ur järnburen. Om senmoderniteten och det kommunikativa förnuftet*. Vidare recenserar Jörgen Lundälv antologin *Sociala rörelser i Sverige. Politiska protester och aktivism från 1945 till idag*, redigerad av Jan Jämte, Måns Lundstedt och Magnus Wennerhag. Numret avslutas med Rickard Ulmestigs recension av Marita Flisbäcks, Tora Nords och Jenny Uddlings *Välfärdssamhällets omvandling i praktiken. Om ansvarsförskjutningar och samverkans gränser*.

Trevlig läsning!

Marcus Persson & Christian Ståhl

Referenser

- Bourdieu, P. (1991) *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1984) *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Oxford: Polity Press.
- Mead, G.H. (1934) *Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist*. University of Chicago Press: Chicago.
- Okri, B. (1997) *A way of being free*. London: Phoenix.
- Riessman, C. K. (2008) *Narrative methods for the human sciences*. London: Sage.
- Ricoeur, P. (1984) *Time and Narrative*, band 1. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Sayer, A. (2011) *Why things matter to people. Social science, values and ethical life*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Somers, M. R. (1994) "The Narrative Constitution of Identity. A Relational and Network Approach." *Theory and Society* 23(5), 605–649.

Granskare 2023–2025

REDAKTIONEN FÖR SOCIOLOGISK Forskning tackar alla de som har hjälpt tidskriften att granska insända artikelmanuskript under de senaste åren:

Fereshteh Ahmadi
Johan Alfonsson
Aida Alvinus
Seema Arora-Jonsson
Lisa Backman
Guy Baeten
Monica Berg
Lars-Erik Berg
Andreas Bergh
Lisa Björk
Magnus Boström
Anna Bredström
Dorthe Brogård Kristensen
Linnea Bruno
Jelmer Brüggemann
Emma Brännlund
Frida Buhre
Jonas Bååth
Åsa Callmér
Chiara Carboni
Mikael Carleheden
Carl Cassegård
Erika Cederholm
Tessy Ceratto Pargman
Karin Danielsson
Andrea Dankić
Kristoffer Ekberg
Sara Ekholm
David Ekholm
Kajsa Ellegård
Elin Ennerberg

Gissur Erlingsson
Alejandro Esguerra
Malcolm Fairbrother
Lisa Flower
Mats Franzén
Henriette Frees Eshodt
Paul Fuehrer
Henrik Fürst
Torsten Geelan
Lucas Gottzén
Olof Hallonsten
Erik Hannerz
Daniel Hedlund
Karl Hedman
Mattias Hellgren
Anders Hellström
Mona Hemmaty
Marcus Herz
Maja Hojer Bruun
Arita Holmberg
Erik Holmer
Ingela Holmström
Henrik Hultman
Martin Hultman
Jenny Ingridsdotter
Bo Isenberg
Tomas Kumlin
Linda Kvarnlöf
Daniel Larsson
Tuukka Lehtiniemi
Jonas Lindblom

Lisa Lindén	Fredrik Sandberg
Simon Lindgren	Anett Schenk
Daniel Lindvall	Margrit Shildrick
Carina Listerborn	Ranjit Singh
Anna Lund	Mikael Stigendal
Anna Lundberg	Live Stretmo
Joel Löw	Göran Sundqvist
Jeanette Melin	Stefan Svallfors
Irene Molina	Sven Svensson
Shai Mulinari	Johan Söderberg
Ann-Charlotte Münger	Hanna Söderlund
Perle Möhl	Nazem Tahvilzadeh
Vanna Nordling	Joakim Thelander
Erik Nylander	Moa Tunström
Karin Osvaldsson	Päivi Turunen
Daniel Persson Thunqvist	Sayaka Törngren
Gunilla Peterson	Josefin Velander
Nikolaus Poechhacker	Viktor Vesterberg
Johan Pries	Andrea Voyer
Linn Rabe	Åsa Wettergren
Lina Rahm	Sverre Wide
Hannes Rolf	Carl Wilén
Maria Rydell	Pernilla Ågård
Hanna Sahlin Lilja	